

Àngel Guimerà

Visat núm. 9

(abril 2010)

per Anton Carbonell

La trajectòria literària d'Àngel Guimerà (1845-1924) es relaciona directament amb la consolidació del moviment polític i cultural de la Renaixença. Ell en va ser un dels protagonistes més remarcables, tant per la faceta creativa en el camp, sobretot, del teatre, com per l'activisme en la reivindicació de la llengua i de la literatura catalanes. Va esdevenir un ferm militant del catalanisme de la seva època, un home de pau i confraternització social —molt sovint idíl·lica— en uns anys de fortes tensions col·lectives. No va defugir qüestions discutides, des dels atemptats anarquistes fins a postures més autènticament cristianes que les defensades per l'Església oficial del seu temps. Sempre va manifestar una preocupació per les injustícies i les hipocresies que condicionen la vida humana, i tot això el va convertir en un escriptor popular, amb un sector molt ampli de públic que l'admirava.

Havia nascut a Santa Cruz de Tenerife l'any 1845, perquè el seu pare, originari del Vendrell, s'hi havia instal·lat per promoure els negocis familiars. No sembla que l'origen canari expliqui els seus inicis poètics en castellà. Més aviat cal pensar que la situació social del català i les limitacions del seu ús públic no facilitaven un accés normal a la llengua del país. Però, l'estímul del seu amic del Vendrell, Jaume Ramon i Vidales, i l'entusiasme compartit pels Jocs Florals, fan que el jove Guimerà presenti els seus primers poemes a la festa literària. L'any 1875 rep un accèssit per «Indíbil i Mandoni»; la composició poètica és coneguda i rebuda amb fervor en una sessió pública que es va fer, l'endemà de la Festa, en homenatge als autors premiats. A partir d'aquest moment, la carrera poètica de Guimerà és imparable: guanya la Flor Natural l'any 1876; finalment, el 1877 s'endú tots els premis ordinaris i és nomenat Mestre en Gai Saber. La poesia guimeraniana se situa en l'àmbit del romanticisme evolucionat de la segona meitat del segle XIX, que té un referent en el gran autor francès Victor Hugo. És una obra molt argumental i narrativa, gens abstracta, presidida per un domini de la mètrica i un to vehement que la fan especialment sonora. La seva producció poètica quedarà recollida en dos llibres —*Poesies* (1887) i *Segon llibre de poesies* (1920).

Sabem que, al voltant de Guimerà, es va creant un ambient favorable a la seva incorporació a la literatura teatral. Els seus amics, organitzats en el grup La Jove Catalunya, volen incidir en el panorama literari de la Renaixença: creuen que cal lluitar per un teatre de qualitat, amb la tragèdia com a model, i amb una intencionalitat propagandística catalanista que s'expressi a través d'una referència a la història pròpia. D'entrada, l'activitat literària de Guimerà se centra en el terreny periodístic —és director de la publicació *La Renaixensa* (des del 1873 fins al 1904) i escriu articles en consonància amb l'ideari del catalanisme més exigent. Però, la influència sobretot del crític i intel·lectual Josep Yxart, que fa valer els models de Shakespeare i Schiller, el decanta per escriure la seva primera tragèdia en vers, no gaire lluny del seu món poètic: es tracta de *Gala Placídia* (1879), que centra l'acció en el conflicte intern dels personatges i no en una manipulació interessada de la història. Tant *Gala Placídia* com l'obra següent, *Judith de Welp* (1884), comptaran amb la complicitat de Josep Yxart i del grup de La Jove Catalunya per aconseguir de ser representades en l'àmbit del

teatre professional en català, un sector que es trobava bastant monopolitzat per Frederic Soler i per un tipus de drama històric molt efectista i melodramàtic.

La primera etapa del teatre d'Àngel Guimerà es basa, doncs, en la forma de la tragèdia en vers i assoleix un punt culminant amb l'estrena de *Mar i cel* (1888). En aquesta obra plasma el seu interès pels conflictes culturals i religiosos entre pobles diversos i, alhora, presenta personatges sotmesos a la tensió entre la fidelitat al col·lectiu al qual pertanyen i l'aposta pel desig amorós. Aquesta circumstància problemàtica aboca els protagonistes al desastre i al desenllaç tràgic. A *Mar i cel* trobem, també, un personatge que esdevindrà habitual en l'obra teatral guimeraniana: la figura del marginat, en aquest cas un pirata morisc —en ple segle XVII, després de l'expulsió dels moriscos per part de la monarquia espanyola.

A diferència de la poesia, l'obra teatral es va convertint en el centre dinamitzador de les inquietuds artístiques de Guimerà. S'adona que tant l'ambientació històrica com el recurs retòric del vers l'allunyen de la realitat del seu temps. Viu en un món convulsionat per problemes polítics i socials, i necessita expressar-se a través del teatre. Però, abans de fer aquest pas cap a la societat contemporània, li cal apropar-se als personatges i al llenguatge de la realitat. En aquest sentit, són molt valorables obres com ara *La sala d'espera* (1890) i *La Baldirona* (1892) de tipus costumista, evidentment en prosa, molt inspirades pel costumisme literari d'Emili Vilanova i que l'apropen tant a la llengua col·loquial com a personatges caracteritzats per una certa comicitat. D'aquesta manera, assaja una llengua en prosa, versemblant, i, també, introdueix un humor inèdit en la seva obra, que li permetrà enriquir la tipologia dels seus personatges.

Situats en aquest punt, Guimerà s'aproxima a la fórmula del melodrama naturalista-sentimental, una versió suavitzada i efectista —de gran èxit, en castellà, als teatres de Barcelona— del realisme-naturalisme de l'obra de l'escriptor francès Émile Zola. L'encert de Guimerà consisteix en el fet de saber articular una forma nova de drama en prosa d'ambient contemporani, en què els treballadors —siguin obrers, pagesos o mariners— apareixen en la seva dura realitat, com a rerefons social, encara que el conflicte central giri al voltant de les complexes relacions i passions humanes, sense donar protagonisme a les actituds de rebel·lia o de reivindicació laboral. Aconsegueix incorporar tant aspectes romàntics i realistes com elements poètics, que singularitzen drames com *Maria Rosa* (1894), *La festa del blat* (1896), *Terra baixa* (1897) i *La filla del mar* (1900). D'aquestes obres, però, en ressalta la creació de personatges de psicologia deficiada, turmentats per passions intenses i per desigs irreprimibles, presentats amb tota la força i sense cap idealització o contenció moralista.

El període dels anys noranta és molt important per a Guimerà: l'escriptor es converteix en un referent del catalanisme polític i cultural amb el discurs que fa a l'Ateneu de Barcelona (1895), en ésser nomenat president de la institució; és la primera vegada que s'utilitza el català en una sessió acadèmica, no sense escàndol, i així la llengua pròpia aconsegueix sortir del reducte dels Jocs Florals. Però, també, és una època en què consolida la seva col·laboració professional amb la companyia madrilenya de l'actriu María Guerrero. Les seves obres són conegudes a Madrid i a tot Espanya, però alhora se'l representa en teatres d'Europa i Amèrica. El contacte amb María Guerrero és un estímul i una pressió continuada per escriure noves obres, encara que també condiciona la insistència en unes formes teatrals que faciliten el seguiment de les modes i l'èxit comercial. Durant el període dels anys noranta havia aconseguit donar forma a drames renovadors com ara *Terra baixa*, però també havia volgut enlluernar els espectadors amb propostes dramàtiques com ara *Jesús de Natzaret* (1894), un teatre de contingut religiós crític, o el monòleg *Mestre Oleguer* (1892), amb la intencionalitat política de valorar negativament el pactisme de la burgesia. Aquestes obres, juntament amb la resta de la seva producció més brillant, afavoreixen l'anomenada popular de l'escriptor i fan possible l'homenatge públic que rep el 23 de maig de 1909.

A partir de l'any 1900, en la trajectòria de Guimerà com a autor dramàtic, s'hi pot trobar el

dramaturg que insisteix en els estils teatrals que l'havien caracteritzat. D'una banda, retorna al vers i a la temàtica històrica, amb una pinzellada de la nova tragèdia de D'Annunzio o de la modernitat simbolista —*Andrònica* (1905), *La santa espina* (1907). De l'altra, recupera el drama d'ambient realista i popular —*L'Eloi* (1906), *L'aranya* (1908). També intenta noves aventures teatrals en els seus últims anys, però no acaba d'aconseguir un tipus de creació dramàtica que doni forma, amb l'ambició i la força que el distingien, al seu món personal. Mor envoltat del fervor popular l'any 1924.